

Edward M. Bruner: Culture on Tour. Ethnographies of Travel.

The University of Chicago Press, Chicago – London, 2005. 308 oldal.

2005-ben jelent meg a turizmus antropológiájának egyik leggyakrabban idézett kortárs szerzője, Edward M. Bruner könyve *Culture on Tour. Ethnographies of Travel* címmel. A University of Illinois at Urbana-Champaign korábbi professzora a nyolcvanas évektől, tehát lényegében a turizmus iránti fokozódó társadalomtudományi érdeklődés kezdetétől foglalkozik a különböző keretek között (egyénileg, csoportosan, kulturális, rekreációs céllal stb.) zajló, különösen a harmadik világba irányuló utazások problematikájával.

Jelen kötet nagyrészt Bruner már korábban társadalomtudományi folyóiratokban is publikált, 1990-es évekbeli kutatási eredményeinek gyűjteménye, melyben a turizmus problémáját Afrikától Szumátráig, kontinenseket átívelő terepeken vizsgálja. A szerző az előszóban idézi fel a könyv létrejöttében szerepet játszó motivációs okokat: a nyolcvanas években idegenvezetőként kísért amerikai turistacsoportokat Indonéziába, és ekkor szembesült először a megbízója által propagált turista mesternarratíva valamint bármilyen más, attól eltérő turizmusértelmezés összeegyeztethetlenségével, mely elsősorban az autenticitás eltérő értelmezésében teljesedett ki.

A Dean MacCannell által a hatvanas években felvetett, azóta is a turizmuskutatás fókuszpontjában álló autenticitás problémája a különböző terepmunkák egyik fő szervezőereje a kötetben. MacCannell elméletében

a turizmus mozzgórugója az önmagától és környezetétől elidegenedett modern ember igénye „az autentikus” megelégsére, melynek terepe jellemzően a nem saját, a különböző, az egzotikus. Bruner kritikája szerint azonban MacCannell elmélete mindvégig feltételezi, vagy legalábbis nem kérdőjelezi meg az autentikus létezését, holott – érvel Bruner – nincs „eredeti”, külső hatásoktól mentes, tökéletesen izolált kultúra, ezért mindaz, amit az autentikus fellelése iránti vágy hajtott nyugati ember végül talál, illúzió – sőt, a turizmus esetében gyakran eredetileg is a színpadra állítás szándékával létrehozott illúzió.

A szerző terepmunkáin keresztül mutat be példákat arra vonatkozóan, hogy miként hat vissza a turizmus is a népi tradíciókra, és hogyan válik például egy először kifejezetten a turisták szórakoztatására létrehozott tánc a balinéz esküvői szertartás részévé. Azonban mikor ezeket a háttér-információkat idegenvezetése során megpróbálta megosztani a turistákkal, akik nem voltak tudatában annak, hogy a számukra előadott néptáncok, énekek tulajdonképpen nem a folklór részét képezik, Bruner konfliktusba került megbízójával, aki eltérően értelmezte a meglátogatott kultúrák „helyes” prezentálását, és a turista mesternarratívával összhangban ezeket egy autentikus, időben változatlan, történelem nélküli, statikus kultúra reprezentációinak tekintette. A végül elbocsátásig fajuló nézeteltérés azon-

ban a különböző, egymásnak ellentmondó szemléletmódok és a turizmus problémájának alaposabb vizsgálatára készítette a szerzőt.

Bruner módszere, ahogy maga is megfogalmazza (6), az etnográfia egyfajta performatív, semmint informatív módja; a turizmust performanszként vizsgálva, azt inkább egy dinamikus társadalmi gyakorlatnak tartja. Az autenticitás kérdését vizsgálja a New Salemben létrehozott Lincoln park kapcsán is, mely a későbbi amerikai elnök fiatal éveinek színhelyén létrehozott, a 19. század elejét felelevenítő skanzen. Az autentikus ebben az esetben például nem feltétlenül az eredetit jelenti, hanem egy olyan utánzatot, amely az eredetitől való eltéréseivel együtt is (például a skanzen az önellátás látszatát nyújtja, holott valójában egy kereskedővárosról van szó; a múzeum területén szuvenirboltok találhatóak stb.) hihető és meggyőző az idelátogatók számára.

Ugyanakkor miközben cáfolni próbálja létezését, maga Bruner is az autenticitás problémájának kérdéskörén belül marad. Bár azt ígéri, hogy nem foglal állást az egyes reprezentációk közül egyik javára sem, azonban három különböző kenyai turista-előadás vizsgálatakor végül mégis arra a véleményre jut, hogy közülük a legelfogadhatóbb az, amelyik a turisták és a helyiek közötti falak leomlásához, az egymással való interakcióhoz szolgáltat keretet, egyúttal meghaladva az aktív előadó – passzív néző, valamint a civilizált fehér turista és a masszaj mint harcossal vadember koloniális kategóriáit. Ugyanakkor, miként arra a szerző maga is rámutat, a *Hakuna matatát*

közösen éneklő helyiek és turisták produkciójában valójában a legkevésbé sem egy afrikai kultúra jelenik meg, sokkal inkább egy Amerika által kialakított Afrika-kép.

A kötet érdekességét és újszerűségét leginkább a turizmust performanszként vizsgáló elemzések adják, melyek különböző tudományterületek határán mozogva újfajta megközelítésmódokat tesznek lehetővé a turizmus vizsgálatában. Ilyen például a Barbara Kirshenblatt-Gimblettel közösen jegyzett tanulmány a turistaipar etnikai sztereotípiákra is rájátszó stratégiáiról, amely a képzőművészet (elsősorban a vizuális művészetek) irányából közelítve tanulmányozza, hogy az utazó tekintetét miként irányítják a helyszínek megtekintéséhez tanácsot adó különböző brosúrák, útleírások. Ezek szolgáltatják a tér mesternarratívával megegyező olvasatát, melyek nem csupán a turistapillantást magát, hanem annak virtuális meghosszabbítását, a fényképek és videók beállításának, elkészítésének módját is meghatározzák.

Nem kevésbé fontos a turizmus nyelvezetében kialakuló újabb formák tanulmányozása sem, elsősorban az addig etnográfusok által használt írásmód útikönyvekben és beszámolóokban való megjelenése. A nyelvi és vizuális megjelenések együttes használata kölcsönösen egymás hatását erősítve a hitelesség meggyőző erejével ruhazza fel a narratívát; az etnográfiai nyelv alkalmazása pedig a szakszerűség látszatát kelti, így a turista a látottakat abszolút valóságként, annak egyetlen lehetséges olvasataként fogadja el.

Ugyancsak érdekes kérdést vet fel Bruner a ghánai Elmina-kastély mint

turistalátványosság kapcsán, feltéve a kérdést, hogy kinek van joga elmondani és egyáltalán meghatározni az Amerikába irányuló rabszolga-kereskedelem egykori kikötőjeként funkcionáló erőd történetét. Ugyanis míg az Amerikából idelátogató, narratívájuk szerint hazatérő afroamerikai turisták szemében a kastély a saját gyötrelmekkel teli történelmük emlékhelye, addig a ghánaiak számára a kastély a bevett termelő, tehát jólétet biztosító turistaipar egyik látványosságát jelenti. Ugyanígy a helyiek a hazatérő afroamerikaikat is idegeneknek, tulajdonképpen „fehéreknek” látják, akik – érzésük szerint – végül jobban jártak az egykori elhurcolással, hiszen az akkori rabszolgák utódaiként most összehason-

líthatatlanul jobb anyagi körülmények között élnek az Afrikában maradtakhoz képest.

Bruner kötete tehát mindenképpen alapvető olvasmány a turizmus antropológiájával foglalkozó társadalomtudósok számára, hiszen a MacCannell által felvetett autenticitás problémájának újragondolását nyújtja az olvasónak. Ugyanakkor a könyvben megjelenő terepmunkák mindegyike jól közvetíti Bruner felfogását a kultúráról, melyet az egymással folyamatos kölcsönhatásban álló társadalmi csoportok – így interakcióikon keresztül a helyiek és a turisták – együtt alakítanak.

Marosy Júlia